

יחס היהדות להומוסקסואליות/הרב רונן לוביץ'

שאלת מעמדם של הומוסקסואלים ולסביות והיחס אליהם עולה לאחרונה על סדר היום הציבורי חדשות לבקרים. הדבר נובע מתופעת "היציאה מן הארון" ומיזמותיהם של ההומוסקסואלים, כקבוצה המתאמצת ליצור מסגרות תמיכה הדדית, לעצב מחדש את דעת הקהל, ולפעול לקידום זכויותיהם האזרחיות והחוקיות – כל זה כדי להשלים תהליך של התקבלות מלאה בחברה, כאורח חיים חלופי. מגמות אלו חודרות לתחומים רבים ומגוונים של ההווה הישראלית, ובשנים האחרונות ניתן למצוא את ביטוין בחיים הפוליטיים, במערכת המשפטית ובחיי התרבות והחברה. הנושא זוכה לסיקור רחב בתקשורת ומעורר עניין בוויכוחים ציבוריים שונים.

בשנים האחרונות חלה תמורה מהירה ומשמעותית ביחסו של הציבור כלפי ההומוסקסואלים. בימי הביניים הוקיעו הדתות המונותאיסטיות את ההומוסקסואליות, ואף החוק האזרחי, שקבע עונש מוות לגביה, היה שריר וקיים במדינות רבות עוד במהלך המאה ה-19. בשלהי המאה ה-20 חל מעבר הדרגתי ביחסה של החברה המערבית והוא הפך להיות יחס סובלני, השתנה אחר כך מסובלנות לאדישות ולחוסר אכפתיות ומכאן הפך ליחס של אמפטיה והזדהות. תמורה זו משקפת יפה את חזירתם ההדרגתית של הערכים הדמוקרטיים-ליברליים של שוויון, אוטונומיה וזכויות הפרט לתוך השיח הציבורי ולתודעה של שדרות רחבות בחברה. תמורה זו מתבססת גם על תובנות חדשות בחקר התופעה, התומכות בכך שהומוסקסואליות איננה מחלת נפש או סטיית תקן אב-נורמלית אלא אורח חיים חלופי לגיטימי.

דומה שבעבור האדם הדתי המודרני מציבה שאלת ההומוסקסואליות אתגר מורכב, המעמיד במבחן את נאמנותו לעקרונות ברורים של תורה ומצוות בעת הצבתם בעימות ישיר עם ערכים ליברליים, שאתם הוא חש הזדהות פנימית. נראה שלפי שעה שוררת עמימות ביחסו של הציבור הדתי-מודרני לנושא זה, ויש בו מידה מסוימת של מבוכה. על רקע בולטות הנושא בשיח הציבורי במדינת ישראל, והספרות הרבה שנכתבה בעשורים האחרונים על היבטיו השונים, קשה שלא לתמוה על התעלמות החוגים הדתיים ממנו. נראה שמגמת ההתעלמות ניוונה במשך שנים מכמה הנחות יסוד שאין כוחן יפה עוד. הנחות אלה קובעות שהואיל והאיסור ההלכתי ברור, ואילו העמדה המודרנית המנוגדת לו הינה חד-משמעית, אין טעם לעסוק בעיון הדברים וליבונם. מעבר לכך רווחת הגישה שמדובר בעניין מגונה ומאוס שעצם הדיון בו מקנה לו מעמד בלתי ראוי. נוסף על כך, יאמרו רבים בציבור הדתי, ההומוסקסואליות אינה שכיחה בחברה הדתית, ומה לנו לפשפש בבעיות לא לנו(1).

מאמר ראשון בנושא זה ביקשתי לפרסם כבר לפני כעשר שנים, והסירוב בו נתקלתי מצד עורכים שונים היה מושתת על הנחות היסוד הללו. דומה שרבים מבינים היום ששיטת ההתעלמות אינה פותרת בעיות מסוג זה, וכי יש מקום לגבש משנה סדורה בשאלת היחס אל ההומוסקסואל ואל תופעת ההומוסקסואליות.

הומוסקסואליות בהלכה ובאגדה

דיון תורני בנושא מן הדין שיפתח בציון היסודות ההלכתיים של הנושא הנידון. להלן נסתפק בהזכרת דברים קצרה(2): האיסור על שני זכרים לקיים יחסי מין זה עם זה הוא איסור תורה ברור והוא חלק מאיסורי העריות: "ואת זכר לא תשכב משכבי אשה תועבה היא" (ויקרא יח, 22). העובר עליו בנוכחות עדים ובהתראה – חייב מיתה, והוא חל במידה שווה על מי שהיה אקטיבי בפעולת העבירה כעל מי שהיה שותף פסיבי (סנהדרין נד, ב).

האיסור על יחסים חד-מיניים בין נשים נלמד מהפסוק: "כמעשה ארץ מצרים לא תעשו" (ויקרא יח, 3), וחז"ל הסבירוהו: "מה היו עושים? איש נושא איש ואישה נושאת אישה, ואלו הן נשים המסוללות זו בזו" (3). הפוסקים חלקו: האם יש לראות בו איסור תורה או איסור מדרבנן. הרמב"ם פוסק (בהלכות אסורי ביאה כא, ח) שאין מלקים על איסור זה, הן משום שאין לו לאו מיוחד והן משום שאין יחסים בין נשים יכולים להיחשב כביאה. יחד עם זאת לדעתו "ראוי להכותן מכת מרדות". ההלכה, בכל אופן, אינה רואה קיום יחסים של אישה עם אישה אחרת באותה חומרה שהיא רואה יחסים אסורים עם גבר זר, והדבר בא לידי ביטוי בכך שאין האישה נאסרת לבעלה בגינם, משכב זכר מזוהה במדרשי חז"ל, יותר מכל חטא אחר, עם המושג "תועבה". ביטוי זה הוא, על כן,

מילת מפתח להבנת יחסם של חכמים כלפיו. כפי שרגילים להבינו הוא קובע יחס של מיאוס ותיעוב קיצוניים, אך בדיקה יסודית יותר תגלה שהבנה זו אינה נכונה. המושג "תועבה" מופיע בתורה פעמים רבות ובהקשרים שונים. בספר ויקרא הוא מופיע בזה אחר זה בהתייחס לאיסורי העריות כולם, ואילו בחומש דברים קורא הכתוב "תועבה" למספר רב של עבירות שונות זו מזו, כשהבולטת שבהן היא דווקא עבודת אלילים. הגמרא במסכת נדרים (נא, א) שואלת: "מאי תועבה?" ובתשובתה היא דורשת את המילה כמורכבת משלוש מילים: "תועה אתה בה". פרשנות זו של חז"ל מוציאה מן הביטוי את האסוציאציה העמוקה של מיאוס טוטלי ומכניסה אותו לקטגוריות של הבנה. כביכול קובעת התורה: "יש לך טעות", "אתה תועה בדרכך". תעייה זו מתפרשת על ידי הראשונים כמעילה בערכי המשפחה (4).

בדברי חז"ל על משכב זכר חוזר ומודגש הרעיון שחטא זה היה אופייני לעמי קדם שלקו בעונשי השמדה.

דור המבול, אנשי סדום, תושבי ארץ כנען ואנשי ארץ מצרים – כולם מתוארים כעוסקים במשכב זכר (5). ההדגשה של חז"ל שחטא משכב זכר הוא שהביא פעם אחר פעם לקטיעת קיומה של חברה באה להצביע על הקשר בין מהות החטא ובין העונש, תוצאתו. קיום משכב זכר באופן שיטתי משקף מעילה מצד האנשים בחברה, באחריותם להמשך קיומה. יחסים חד-מיניים הם שימוש ביצר המין לצורכי הנאה אגוצנטרית, בעוד שעל פי התורה מטרתו של היצר המיני היא יישוב העולם והבטחת המשכיותו של המין האנושי. זכות הקיום ויכולת המשכיות נשללים מחברה שחבריה עצמם מועלים בה ונמנעים מלמלא את חובתם כראוי. הענישה הקשה, אפוא, אינה באה בהכרח בשל חומרת החטא החורגת באופן מהותי מחטאים אחרים, אלא מאופיו של חטא זה, ובהתאם לחוקיות של מידה כנגד מידה, שבה העונש הוא תוצאה הקשורה קשר מהותי בקלקול שבחטא. עיון זה בדברי חז"ל מחזק את הסברה שהועלתה לעיל, כי חכמים ראו את עיקר הפסול ביחסים הומוסקסואליים, בנזק שהם גורמים לעקרונות הקיום וההמשכיות, שהתורה רואה בהם חובה אישית ואחריות המוטלות על כל יחיד.

יחסים חד-מיניים בעם ישראל במרוצת הדורות

יחסים חד-מיניים אכן היו קיימים בעם ישראל לדורותיו. אף שרבים נוטים לחשוב שהומוסקסואל דתי לא היה ולא נברא עד לתקופה המודרנית, אין הדבר כך, ואמנם נדרשו חכמי הדורות לנושא זה, ולא נרתעו מלעסוק בו לפי צורכי הזמן והמקום. השאלה באיזו מידה מצוי משכב זכר בקרב יהודים ועד כמה יש לחשוש לו, העסיקה פוסקים במרוצת הדורות, וכך התעוררה שוב ושוב השאלה, מתקופת התנאים ועד ימינו, בדבר שינה או שהייה משותפת של שני רווקים יחדיו בתנאי ייחוד. בעל השולחן ערוך כותב: "ובדורות הללו שרבו הפריצים יש להתרחק מלהתייחד עם הזכר", ונושאי כליו פירשו "המחבר כתב כן לפי מדינתו שהיו פרוצים בעבירה זו (6)".

התופעה של קיום יחסים חד-מיניים הייתה מצויה לאורך ההיסטוריה, במיוחד ביחסים בין מבוגר היוזם אותם ובין ילד או נער שממלא תפקיד פסיבי באקט המיני, ונאלץ או נעתר לשמש אובייקט לסיפוקו של המבוגר. חכמים חששו במיוחד מפני גויים העלולים לכפות או לפתות ילדים למשכב זכר, ולכן קבעו ש"אין מוסרין להם תינוק ללמדו ספר וללמדו אומנות" (ע"ז, טו, ב). עם זאת, יחסים חד-מיניים של מבוגרים עם ילדים היו קיימים גם בקרב החברה היהודית עצמה, ויש על כך שפע של עדויות בספרות השו"ת, כשבמקרים רבים נסב הדיון על מלמד תינוקות שנכשל בעבירה זו (7). ואולם, התופעה הייתה קיימת גם בין בחורים שקיימו יחסים אלה עם אלה. עדויות ברורות על כך מספקים לנו ספרי מוסר של חכמים המתריעים מפני התופעה, (8) ומתוך הספרות ההלכתית יודעים אנו שגם מבוגרים נושאים הואשמו לא אחת במשכב זכר, והדבר מצא את ביטויו בתביעות בענייני אישות ובעניינים שבין אדם לחברו (9).

העיון בתופעת היחסים החד-מיניים בקרב עם ישראל לדורותיו מלמד שלמרות האיסור המפורש שהיה, התקיימה התופעה במידות שונות ומשתנות של שכיחות. הומוסקסואל יהודי היה ונברא, וחכמים ישבו על מדוכתו. מה שחשוב עוד להסיק מעיון זה הוא שהיחס למשכב זכר לא היה שונה מהיחס לכל עבירה אחרת, והדבר בא לידי ביטוי בולט בספרי המוסר המדברים על משכב זכר בהבלעה עם איסורים אחרים הקשורים בפריצות מינית, כניאוף, גילוי עריות, ועוד. בהמשך לכך אין כל עדות המצביעה על כך שחכמי ישראל התייחסו אל החוטא במשכב זכר כאל אדם בעל זהות מינית חריגה, או כמי ששייך לקבוצה של סוטים הפועלים בניגוד לטבע האנושי. אכן, כזו הייתה גם התפיסה הרווחת בחברה הכללית, במשך כל השנים ועד לתקופה המודרנית, לגבי המקיימים יחסים חד-

מיניים. על שינוי זה עמד מישל פוקו שהצביע על תמורה משמעותית שחלה בחברה האירופית בראשית העת החדשה ביחס אל משכב זכר, כאשר מעשה זה אינו נחשב עוד לחטא אחד מני רבים אלא מוגדר כמנוגד לטבע, ומכאן ואילך נתפס העוסק בו כמי ששייך לקטגוריה נבדלת של אנשים בעלי זהות מינית שונה המובחנים במאפיינים ייחודיים(10).

בין תפיסה דתית לחילוניות בתקופה המודרנית

התמורה שחלה בתפיסת ההומוסקסואליות בתקופה המודרנית מצאה את ביטויה, כמובן, גם בחברה היהודית, והיא משתקפת היטב גם בנקודת הראות הדתית. מעתה נתפסת ההומוסקסואליות כעבירה מסוג מיוחד, והעושה אותה אינו נידון כבעל עבירה, כמו רבים אחרים, אלא כמי שפועל נגד הטבע, וכמי ששייך לסוג אנושי מוגדר ושונה. בעשורים האחרונים פיתחה הקהילה ההומוסקסואלית תפיסה זו להגדרת ישות חדשה של זהות מינית אחרת ואורח חיים חלופי, ואילו ההשקפה הדתית פיתחה אותה לכלל הסתייגות עמוקה החורגת מן היחס לכל עבירה אחרת. עמדה תורנית זו, הרואה במשכב זכר חטא השונה מהותית מאחרים, מופיעה אצל רבי ברוך אפשטיין (1860-1942) בפירושו על התורה(11). הרב אפשטיין כותב שכוונת הביטוי תועבה היא "שתועה מדרכי יסודות הבריאה", ולדעתו ביטוי זה אוצר בחובו תוכן שלילי טעון "שזה מורה על השיקוף והזוהמה והניוול המיוחדים לחטא זה". תפיסה זו מופיעה בבהירות ובפירוט בתשובה (12) של רבי משה פיינשטיין (1895 – 1986) שנכתבה כמענה לפנייתו של ההומוסקסואל שחזר בתשובה. בתשובה זו אנו מוצאים דיון שאינו שכיח בספרות התורנית. הדיון עוסק בהיבטים תאורטיים של שאלת ההומוסקסואליות, והוא ראוי בהחלט להיחשב כמשקף תפיסה דתית רווחת, הן על פי תוכנו והן בשל סמכותו הרבה של הכותב. רבי משה פיינשטיין מבהיר בתחילת דבריו את חומרת איסור משכב זכר ומוכיח אותה בכך שאף בני נח הוזהרו עליה, ובכך שהתורה ענשה על חטא זה בסקילה ובכרת. לדעתו, זכה איסור זה בכינוי "תועבה" בשל אופיו וחומרתו. בעוד שעל איסורים אחרים עובר החוטא לשם הנאה ותאוה, הרי שבמשכב זכר, לדעת הרב פיינשטיין, אין מקום לכל תאוה שהיא. את דברי הגמרא (נדרימ נא, ב) על המילה "תועבה": "תועה אתה בה", הוא מסביר בכך שבדרך הטבע יש לבני אדם תאוה למשכב הנשים, "אבל למשכב זכר ליכא שום תאוה מצד הבריאה, וכל המתאוה לזה הוא רק תועה מהטבע". דרשת חז"ל באה אליבא דרמ"פ להבליט את חומרת החטא, ואת דרגת הקלקול והעיוות שבו. ומכאן עולה כמובן השאלה: אם אין לאדם כל תאוה למשכב זכר, מה, אם כן, המניע שלו בעשותו חטא זה? לרבי משה פיינשטיין תשובה נחרצת על כך – העובר על משכ"ז מתאוה לו דווקא משום שהדבר אסור, מתוך רצון להמרות פי הבורא ולעבור על מצוותיו: "שכל התאוה הוא רק מחמת שהוא דבר אסור, ויצר הרע מסיתו להמרות נגד רצון ה'". משמעות עובדה זו היא בכך שבעוד שבחטאים אחרים יכול האדם לתרץ את מעשיו בכך שהתפתה ללכת אחרי יצריו הטבעיים, הרי שבאיסור משכ"ז "אין להרשע העובר על זה שום טענה לתרץ את עצמו, כי לא היה שייך להתאוות לעבירה זו". על בסיס הנחה זו מוסיף רמ"פ בתשובתו דברי הדרכה לסיוע בהתנתקות מהעבירה. הוא מציע לשואל להתבונן בחטא זה משלוש פרספקטיבות שונות – התורה, הטבע ו"האנושיות" – יחס הבריות. לדבריו, המעשה מגונה, נתעב ואינו מדרך הטבע מכל שלוש הבחינות.

לעומת עמדתו התקיפה והנחרצת של רבי משה פיינשטיין החלו בדור האחרון להישמע קולות המבקשים לשנות את יחס היהדות להומוסקסואליות. לפני שנדון בהם נעמוד על הרקע להעלאת תפיסות חדשות אלה, המצוי בהתפתחויות חברתיות ומדעיות שצברו תאוצה בעשורים האחרונים. בתחום החשיבה החברתית התעצמה הנטייה לכיוון של ליברליזציה כללית והרחבה מקסימלית של חירויות הפרט. באופן מיוחד בולטת התמורה החברתית בנושא היחס לאחר, וההומוסקסואלים הצליחו למקם את עצמם בתודעה הציבורית כדוגמה לאחר מקופח שיש לתקן את יחס החברה כלפיו. בתחום החשיבה המדעית הולכות ומתגבשות תאוריות המעניקות בסיס אמפירי לפילוסופיה הליברלית. מחקרים שבדקו את ההומו', הן מן ההיבט הפיזיולוגי והן מן ההיבט הפסיכולוגי, העניקו תנופה למגמת הלגליזציה של השונה והחריג גם בנושא זה.

מבלי להיכנס לעובי הקורה של מחקרים אלו, ראוי לסכם שבשאלת מקורה של הנטייה ההומוסקסואלית ישנן שתי מגמות, וליתר דיוק – שתיים שהן ארבע: המגמה האחת הרואה את ההומוסקסואליות כתופעה שיש לבחון בתחום המחקר הפסיכואנליטי. בתוך גישה זו יש הרואים אותה כנובעת מבעיה נפשית-התנהגותית שישודה בשלבים מוקדמים של עיצוב אישיות האדם, וכזו הייתה תפיסתו של פרויד. אחרים רואים אותה נובעת מבעיה חברתית-תרבותית. בעמדותיהם של הפסיכיאטרים חלו תמורות משמעותיות במהלך השליש האחרון של המאה ה-20, ואלו משקפים יפה את השינויים בגישה הציבורית בכלל. יצויין כי רק בשנת 1973 החליטה החברה הפסיכיאטרית האמריקאית להסיר את ההומו' מרשימת הסטיות המיניות, החלטה שהתקבלה ברוב קטן ועוררה

פולמוס רחב.

המגמה האחרת סבורה שמקורה של ההומוסקסואליות הוא פיזיולוגי, כאשר גם כאן קיימים שני כיווני תאוריה ומחקר: הכיוון הבינו-כימיקלי שסבור כי מדובר בחריגה מהנורמה ההורמונלית, והכיוון הגנטי המניח שישנה נטייה תורשתית להומוסקסואליות, שמקורה בגן מסוים. ההתפתחות הרבה שחלה בשדה המחקר הגנטי בעשר השנים האחרונות הביאה תמורות רבות במיוחד בתחום זה, ובקרב הגנטיקאים רווחת ההנחה שיש גן הקובע הומו' וזהו רק עניין של זמן עד שיוזוהו בוודאות. הצד השווה בשתי המגמות הללו הוא ששתיהן מובילות למסקנה שאין מקום להאשים את ההומוסקסואל בגין מעשיו, ושתייהן, על עמדות המשנה שלהן, יוצרות את התשתית לראיית ההומוסקסואליות כהעדפה מינית לגיטימית. מגמות אלה עומדות בניגוד גמור לעמדותיו של רבי משה פיינשטיין. אם בדברי רמ"פ משכב זכר "הוא דבר שלא מובן... דבריאית האדם בעצם ליכא תאוה מצד טבעו להתאוות למשכ"ז", הרי שהמדע בזמננו מתיימר להבין את התופעה הבן היטב, ולתת לה הסברים רציונליים. אם רמ"פ מדגיש שההומוסקסואליות חורגת מהטבע, וטוען שהמניע של ההומוסקסואל אינו יכול להיות אלא כוח אנטי דתי השואף למרוד בבורא, הרי שהגישה החילונית המודרנית רואה בהומוסקסואליות את אחת הדרכים בהן באה הנטייה המינית לידי ביטוי טבעי, כפי שהוכתב על ידי נסיבות קודמות של המכניזם האנושי.

דברי רמ"פ משקפים, אפוא, את הגישה התורנית האותנטית המוקיעה תופעות מסוימות של חריגות, ורואה בהן סטיית תקן שיש לבערה, שניתן לתקנה בדרכים של חינוך, של חיזוק כוחות ההכרה והרצון, ושל ריסון ושליטה עצמיים. הגישה הדתית מודרכת על ידי קוד מוסרי אובייקטיבי, שבעבורו מידת הסיפוק של האדם הנוגע בדבר הינה בלתי רלוונטית לחלוטין, ולפיכך היא תובעת מהחוטא במשכב זכר לחזול ממעשיו ולשוב לדרך המלך שאין לה חלופות. הגישה הליברלית, לעומת זאת, סבורה שאין כל סיבה חוקית או מוסרית להשתדל לשנות את התנהגותו המינית של האדם, זו התורמת לאושרו האישי ולסיפוקו העצמי, כל עוד אין הוא מיסב נזק לזולת, ואינו מהווה מטרד לחברה.

חופש הבחירה של ההומוסקסואל

האם ההומוסקסואליות היא מולדת או נרכשת, ובאיזו מידה היא ניתנת לשינוי? לשאלות אלה יש חשיבות רבה לענייננו, שכן גיבושן של דרכי ההתייחסות כלפי התופעה קשור במידה רבה לתשובות שניתנו לשאלות אלה. הרושם המתקבל בציבור לאחרונה הוא שברור שמדובר בנטייה מולדת שאינה ניתנת לשינוי. רושם זה ניזון מההתעמולה של הארגונים ההומו', מארגונים המנהלים מאבק למען זכויות הפרט ומעניקים להם תמיכה, ומאמצעי התקשורת המגלים כלפיהם אהדה, בדרך כלל. ברם, אין תמימות דעים בשאלות אלה. הענף הפסיכו-אנליטי רואה את ההומו' כנרכשת, כמובן, ועדיין חלוקים המומחים בדעותיהם באיזו מידה ניתנת הנטייה המינית הזו לטיפול. יש הסבורים שיש ללמד את ההומו' לחיות עם נטייתו המינית ולסייע לו לקבל את עצמו כפי שהוא, בעוד שאחרים גורסים שניתן וצריך לעזור לו להשתנות.

על פי התפיסה הגנטית ההולכת ומתחזקת, ההומו' הינה נטייה שנולדים אתה, אולם לא בהכרח חייבים לממש אותה. כפי שהגדיר זאת אדם פרידמן, פרופ' לגנטיקה באוניברסיטה העברית ובהדסה: "אם יש השפעה גנטית הרי שהיא מינורית. מערכת הגנים היא פוטנציאל... איך להוציא לפועל את הפוטנציאל הזה, זו החלטה אינדיבידואלית לחלוטין". הגנטיקאי האמריקאי, נל ריש, טוען שהתפקיד הגנטי בקביעת אוריינטציה הומו' הוא בהכרח מוגבל, שכן הוא מקנה לנושאי גן כזה סלקציה חריפה נגד עצמם, שהרי אם האדם לא יקיים יחסים עם המין השני ולא יעמיד צאצאים, הגן לא ימשיך הלאה והתכונה תיעלם מן העולם. חשוב להדגיש – במיוחד למען עולם המחר ואתגריו – שגנטיקה איננה קובעת התנהגות אנושית ברמה השוללת מהאדם את חופש הבחירה שלו. תפיסה זו איננה פרי אילוף דתי בלבד אלא מקובלת גם על העוסקים בתחום מחקר זה, ועל כן אין להיחפז בגזירת מסקנות מרחיקות לכת כתוצאה מן המחקר הגנטי.

תפיסות מקילות ומתירניות

בעקבות השינויים שחלו בעשורים האחרונים בהבנת ההומוסקסואליות וביחס אליה, החלו לעלות בחוגים דתיים בארה"ב תפיסות מקילות שביקשו לעצב יחס חדש כלפי ההומוסקסואל, וחלקן הרחיקו לכת ביותר.

הניסיון הראשון להעניק לגיטימציה הלכתית להומוסקסואליות היה מתון, והתייחס רק למקרה בו ברור שמדובר בהומוסקסואל שאין לאל ידו לעשות דבר כדי לשנות את נטייתו המינית. הרב פרופ' נורמן לאם העלה כבר בשנת 1974 את הטיעון שיש להתייחס אל אדם זה כאל אנוס, ובדרך זו הלך גם הרב דוד בלינד (13). שניהם אכן הדגישו שהקטגוריה של אנוס אינה מתירה את ההתנהגות אלא פוטרת מאחריות פלילית בלבד, ולכן משמעות החלתו של מושג זה היא רק בכך שיש לראות את ההומו' כמחלה או בעיה ולא כפשע.

ואולם, דומה שאנו אנוסים לדחות קביעה זו. ראשית, להלכה נפסק שאין אנוס בענייני עריות, כדברי רבא שאמר: "אין אנוס לערוה, שאין קישוי אלא לדעת" (יבמות נג, ב). בנוסף, קיימת גם בעיה עקרונית, שכן הגדרת האנוס בהלכה מתייחסת להשפעות ישירות שיצרו באופן מיידי מצב של כורח שאילץ את האדם לעשות את שעשה, ולא להשפעות פסיכיות או גנטיות שטבעו את חותמן עם לידתו או בילדותו. אם נבוא לדון השפעות שכאלו בקטגוריות של אנוס, יהיה עלינו לפטור מאחריות פלילית לא מעט עבריינים ופושעים, ועם התקדמות המחקר הגנטי נתקדם לקראת אנרכיה מוחלטת. עמדה מתירנית, החורגת לדעתנו ממסגרת ההלכה, הועלתה על ידי הרב הקונסרבטיבי הרשל מאט הטוען שאיסור משכב זכר מופנה רק כלפי מי שיש להם משיכה טבעית אל בני המין השני, ומשום כך הם מצווים על פרייה ורבייה. אותם הומוסקסואלים שממילא אין להם את היצר שיאפשר להם את קיום צו ההמשכיות הזה, אין כל טעם למנוע מהם לממש את העדפתם המינית. עמדתו של מאט מציגה גישה קוטבית לזו של רבי משה פיינשטיין. רמ"פ מפרש את הטבע האנושי על פי התורה, ומגיע למסקנה שאם התורה הגדירה זאת כתועבה, סימן הוא לכך שלא ייתכן יצר טבעי למשכב זכר, והעושה אקט זה מונע על ידי יצר מרדני ולא על ידי תשוקה מינית. מאט לעומתו מפרש את התורה על פי הטבע האנושי, ולכן לא ייתכן לדעתו שהבורא נטע באדם תשוקה מינית שנגזר עליו לא לממש אותה, ועל כן הוא בוחר לפרש את התורה כמדברת דווקא על סוג מסוים של אנשים. מאט מגיע למסקנה אופרטיבית על בסיס טעמה של המצווה ונוקט בכך בדרך המכונה בתלמוד: "דרשינן טעמא דקרא". דרך זו אינה מקובלת בחשיבה ההלכתית, ולא בכדי. שכן אם נתיר את ההומו' לכל מי שזו נטייתו הטבעית, מדוע לא נתיר, לדוגמה, את העישון בשבת למי שמכור לו ובעבורו זהו עונג שבת, וכך נמשיך ונתיר עוד ועוד איסורים עד שכל מצוותיה של התורה יישארו בגדר המלצות בלבד. גישתו של מאט זכתה לגיבוי ותמיכה גם בישראל. כך בדברי ד"ר אדמיאל קוסמן המוסיף טיעון לפיו ההומוסקסואליות המוכרת בזמננו הינה תופעה חדשה שלא הייתה בעבר כלל. לדבריו, המקרא בספר ויקרא, דברי חז"ל והפסיקה בנושא, "עוסקים אך ורק במגע המיני ולא באפשרות שיווצר מערך רגשי של אהבה וחום בין שני אנשים בני מין אחד" (14). קוסמן סבור שהמקורות ראו בהומוסקסואליות רוע, רשעות וסדומיות, לא בשל הסטייה המינית אלא בשל האלמנט של אלימות וכוח המעורבים בכך לפי תפיסתם" (15). דברים אלו משוללי יסוד הם. חז"ל דיברו במפורש על מנהגם של עמי קדם – דור המבול, כנען ומצרים – שחטאו בנישואין חד-מיניים: "האיש נושא לאיש והאשה לאשה" (ראו לעיל), וכן הכירו את ההומוסקסואליות ביוון, ודווקא כנגד קיומן של מערכות יחסים שכאלה יצאו במשנה תוקף. יש לציין עוד כי מבחינה רעיונית אהבה וקשרי זוגיות נפשיים עמוקים ביחסים חד-מיניים אינם מהווים יתרון. זאת משום שהיהדות לכל זרמיה והשקפותיה רואה בזוגיות של איש ואישה את השותפות האידאלית בעבור המין האנושי. יתר על כן, מצאנו בתורת הקבלה הרואה בזוגיות של זכר ונקבה תבנית יסוד כללית המעצבת את הסדר הקוסמי, ולפיה יחסים חד-מיניים הם הפרה של סדר זה (16).

חינוך, הסברה ועמדות עקרוניות

בבואנו לשקול את שאלת יחסו של היהודי שומר המצוות בן זמננו כלפי ההומוסקסואליות, צריך שיהיה מונח לפנינו עקרון מפתח האומר: סובלנות – כן, מתירנות – לא! מעיקרון זה נגזרות מספר הבחנות, כשהראשונה שבהן היא ההבחנה בין היחס להומוסקסואל ובין היחס אל ההומוסקסואליות.

היחס כלפי התופעה צריך להתאפיין במידת הדין, בעוד שהיחס כלפי האדם זקוק למנה גדושה של אמפטיה. גם אם נירתע כיום מלהגדיר את ההומוסקסואליות כסטייה פתולוגית או כמחלה נפשית, הרי שאין יהודי מאמין יכול שלא להתייחס אליה כאל עבירה. את התשוקה לקיום יחסים עם בני אותו המין יש לראות על פי המקובל בטרמינולוגיה היהודית האותנטית כסוג מסוים של יצר הרע. לעומת זאת, צריך היחס אל ההומוסקסואל כאדם להיות מודרך על ידי סובלנות, בדומה ליחס הסובלני שיהודים שומרי מצוות נוקטים במקרים רבים כלפי מי שאינם שומרי מצוות. מדוע יגרע חלקו של מי שמפר איסור משכב זכר, מזה המפר ביד רמה מצוות שבת, כשרות ומצוות חמורות אחרות? דומה שהיחס הרווח בציבור הדתי כלפי חילול שבת וכשרות בפרהסיא מוכתב על ידי העובדה

שלהוותנו כבר דשו בהן רבים, והלב כביכול גס בהן, בעוד שההסתייגות מההומוסקסואליות מושרשת בלבבות.

הגם שאת המעשה ההומוסקסואלי יש לראות בשלילה נחרצת לאור תורת ישראל, הרי שיש לגלות יחס אנושי כלפי העושה אותו, שאף הוא נברא בצלם, וישראל אף על פי שחטא – אדם הוא וישראל הוא. עמדה דתית שקולה צריכה לנקוט בקטגוריות של דה-לגיטימציה ולא של דה-הומניזציה. עליה להדגיש את אי-חוקיותו של המעשה, מבלי להכפיש ולבזות את עושה המעשה. עוד יש לזכור ולהזכיר שכמו בכל העבירות החמורות אין מקום להוציא פסק דין על אדם מבלי שישנם עדים שראוהו עושה את המעשה האסור. במקרה של משכב זכר, האיסור חל על אקט מיני מלא ואין איסור "לא תקרב" המחייב הימנעות מכל מגע גופני בין גברים כפי שיש בשאר העריות. מאליו מובן שרק במקרים מעטים קיימות הוכחות ועדויות מספקות כדי להחשיב אדם כעובר על איסור משכב זכר על פי הגדרת ההלכה, ויש להיזהר זהירות יתרה בהוצאת משפט על בני אדם.

עקרון מפתח אחר שמן הראוי להציב הוא ההבחנה בין היחס כלפי ההומוסקסואל בפועל ובין תחומי ההסברה והחינוך שתפקידם למנוע את התפשטות התופעה. מתן זכויות להומוסקסואלים יכול לעלות בקנה אחד עם הדאגה לזכויות האזרח, שגם אדם דתי צריך להיות שותף לה, אך אין הוא רשאי לעשות זאת באופן שייצור עידוד והכרה בנורמטיביות של אורח החיים ההומוסקסואלי. עמדה זו יחד עם העיקרון "סובלנות אך לא מתירנות", צריכים להיות הגורמים המרכזיים בעיצוב עמדותינו בשאלות הרבות והמגוונות של חוק ומשפט ונורמות של אתיקה ציבורית העומדות על הפרק. במהלך השנים האחרונות התרחשה בישראל מהפכה משפטית מתמדת שהביאה לשינוי דרמטי במעמדם של ההומוסקסואלים: מהפכה זו החלה בשנת 1988 כאשר ביטלה הכנסת את האיסור הפלילי על יחסי מין בין גברים בחוק העונשין; המשיכה בחוק שוויון הזדמנויות ואיסור על אפליה בעבודה (1992); איסור על אפליה בצבא (1993 ו-1998); הענקת טובות הנאה לבן זוג מאותו מין בעבודה (פרשת אל על, 1994); החלת המושג "ידוע בציבור" על בן אותו מין (1997); ולבסוף – הוראה של בג"ץ למשרד הפנים לרשום את שותפתה הלסבית של האם הביולוגית כאם שנייה.

עם זאת, אין בישראל עדיין הכרה מלאה בזוגות חד-מיניים, והדבר בא לידי ביטוי לא רק בכך שאין בארץ אפשרות לבני זוג הומוסקסואלים להינשא, אלא גם בשורה של עניינים הנוגעים לחקיקה, כגון: הסדרי רכוש, משכנתאות, הטבות מס, ירושה, זכות לאימוץ או לפונדקאות, ועוד. נושאים אלה ואחרים עוד יעלו בוודאי על סדר היום הציבורי במדינת ישראל, ולאור ניסיון העבר ניתן להניח שניציגי הציבור הדתי בכנסת ומחוצה לה יתייצבו נגדם בעוז, ישננו חיצו לשונם, אך השיירה תעבור והרפורמה ההומוסקסואלית תעשה דרכה בבטחה הלאה. יש לציין שהחקיקה בנושא זה בארץ ליברלית כיום יותר מאשר בארה"ב, למשל, ורק במדינות סקנדינביה והולנד נהנים בני זוג חד-מיניים מהכרה רחבה יותר של החוק.

מנקודת מוצא של השקפת עולם דתית, אני סבור שחובה להתנגד להכרה בזוגיות חד-מינית, אך ניתן להעניק זכויות להומוסקסואלים על בסיס של שוויון בפני החוק ודאגה לזכויות הפרט מבלי להידרש להכרה שכזו. הצעתי היא שבכל ענייני הממונות העומדים על הפרק ייקבע שאדם יוכל לקבוע את זהות הנהנה מן הזכויות וההטבות. בדרך זו אנו עוקפים את הרפורמה ההומוסקסואלית, ומציעים חקיקה ליברלית שאינה כרוכה בהכרעה בשאלת הזוגיות. הכרה בזוגיות חד-מינית, לעומת זאת, עומדת בסתירה להוראתה של תורה, והיא אינה עולה בקנה אחד עם העיקרון שצוין לעיל, להימנע ממתן עידוד ולגיטימציה לזוגיות חד-מינית. חשוב להבין כי בעוד שהדרישה ההומוסקסואלית בשנות ה-80 הייתה שהחוק לא יתערב בחייהם, כיום הם תובעים הכרה בזוגיות חד-מינית כשוות ערך לזו ההטרוסקסואלית. עמדה דתית-סובלנית יכלה לחיות עם התביעה הראשונה, אך אין היא יכולה לקבל בשום אופן את השנייה. נישואין משמעם הכרה ממסדית בזוגיות, והכרה זו היא עניין ציבורי מובהק שבו החברה קובעת את הנורמות המקובלות עליה.

כאן המקום לתת את הדעת על היחס והייעוץ שיש להעניק לבני נוער ולצעירים הנבוכים בבעיית ההומוסקסואליות (17). מבוכה זו עשויה להתעורר בקרב מתבגרים ומתבגרות המגלים בקרבם משיכה מסוימת לבני מינם, ועקב כך הם חוששים מפני האפשרות שהם אמנם הומו. יש צורך להבהיר להם שנטיות כאלה הינן שכיחות למדי בגיל ההתבגרות בו נמצאת הזהות המינית בתהליכי התגבשות מורכבים, ואין בכך כדי ללמד על התנהגותם המינית בסופו של תהליך. חשוב לבדוק עם הבא להתייעץ על סמך מה הגיע למסקנה שיייתכן שהוא הומוסקסואל, האם על סמך מעשה שעשה, תחושה שהרגיש או מידע שהגיע לידיעתו בנושא זה. לא אחת עשוי להתברר שחששותיו נובעים מפרשנות שגויה שנתן לדברים ששמע או קרא או מטעות בהבנת תחושותיו האישיות. חששות אלה ניתן להפיג במיוחד במקרים שבהם אותו נער או נערה חשים במקביל גם במשיכה מינית כלפי בן המין האחר. חשוב להסביר שלא דיברה תורה כנגד היצר אל בן אותו המין, כי אם נגד הוצאתו מן הכוח אל הפועל באופן של קום ועשה. אכן, גם אם קשה לשנות או לשרש נטייה מינית, הרי שאפשר וצריך להדחיק אותה. המושג הדחקה הוא לצנינים בעיני הפסיכולוגיה המודרנית, אך הוא בשר מבשרה של כל תורה

דתית, ועליו נשענת מערכת המצוות ותורת המוסר של היהדות. מאידך-גיסא, יש להדגיש שהעובדה שדחף מסוים קיים אצל האדם, אף אם נקבל את ההנחה שהוא מולד או נרכש בשלבי התפתחות מוקדמים, לא יהיה בכך כדי להכשיר את המעשה. תאווה למאכלים אסורים עשויה להיות נורמלית ותקנית ביותר אך אין הדבר מתיר את האסור. על כגון זה נאמר: "אפשי ואפשי ומה אעשה שהתורה אסרה עלי" (18).

יודגש כי צעירים שומרי מצוות המגלים נטיות הומוסקסואליות שונים בדרך כלל מצעירים חילונים בכך שאין הם טוענים שאורח החיים הזה הוא העדפה חלופית שוות ערך לאורח חיים הטרוסקסואלי. במקרים רבים הם שואפים לשאת אישה ולהקים משפחה למרות נטייתם המינית, והם משוועים לקבלת תמיכה והכוונה מתאימים. יש לעודד אותם ולהעניק להם יחס חיובי אוהב. האפשרות החלופית, שהיא המקובלת כיום, מעבירה את המסר שאין להם מוצא אחר פרט ליציאה מן המסגרת הדתית. צעיר דתי המגלה נטייה הומוסקסואלית עלול להיות גם במידת סיכון גדולה יותר של כניסה למצבי דיכאון ומחשבות בדבר התאבדות. רגשות אשם וקשיי התמודדות עם לחצים חברתיים אורבים לו יותר מאשר לצעיר חילוני הנמצא באותו מצב. עובדות אלה מחייבות רגישות, זהירות והכוונה להדרכה מתאימה.

לסיום, חשוב להדגיש שהסתייגותנו מיחסים חד-מיניים אינה נובעת מרגש נפשי של מיאוס אלא מבוססת על משנתה הרעיונית של היהדות בנושאים מהותיים דוגמת היחס ליצרים, מעמדה של המשפחה ותרומת היחיד לחברה.

הערות

1 על הומוסקסואליות בחברה הדתית התפרסמה כתבה מפורטת בידיעות אחרונות (24.6.1996) תחת הכותרת: "א-לוהים ברא אותי חוטא", ובה מסופר בין השאר על קבוצת תמיכה בשם הו"ד – הומוסקסואלים דתיים.

2 ליתר הרחבה ראו: רונן לוביץ, "עמדת היהדות כלפי יחסים בין בני מין אחד וקווים מנחים ליישומה בחינוך", מים מדליו – שנתון מכללת ליפשיץ, י-ם, (תשנ"ו), עמודים 251-233. במסגרת אחרת יפורסמו דברים נוספים בנושא יחסים חד-מיניים במקורותינו.

3 תורת כהנים ויקרא יח, 3; יבמות עו, א.

4 ראו הר"ן והרא"ש במקום וספר החינוך מצווה שטו.

5 בעניין דור המבול ואנשי סדום ראו: בראשית רבה כו, ט; בעניין אנשי כנען ומצרים ראו: ילקוט שמעוני סימנים תקפו ותקצ.

6 שולחן ערוך אבהע"ז סי' כד ונו"כ; קידושין פב, ב.

7 לדוגמא: שו"ת מים עמוקים ב, מב; שו"ת שואל ומשיב מהדורה קמא א; שו"ת תורה לשמה סימן שעת.

8 ראו במאמר מפורט שפורסם לאחרונה: י' בן נאה, "משכב זכר בחברה היהודית העות'מנית", ציון, שנה סו, (תשס"א), עמודים 172-200.

9 ראו לדוגמא: שו"ת המבוי"ט א, רפז; אגרות משה אבהע"ז ד, קיג על מקרה של אשה שגילתה מיד לאחר נישואיה שבעלה חוטא במשכ"ז; נודע ביהודה מהדורה תניינא אבהע"ז פט.

10 ראו: מישל פוקו, הרצון לדעת: תולדות המיניות, א, תל-אביב 1996, עמודים 33-35.

11 תורה תמימה ויקרא יח, 22.

12 שו"ת אגרות משה או"ח, ד, קטו

D.Bleich David Bleich, Judaism and Healing, Ktav Pub., NY 1981, pp. 71-72 , 13

14 א' קוסמן, "הומוסקסואל כהלכה", הארץ, 30.1.1998, 20.2.98

15 א' קוסמן, "האומנם חרבה סדום בשל ההומוסקסואליות?" שם, 26.6.1998.

16 תודה למר זאב שוודל מהמחלקה לקרימינולוגיה באוני' בר – אילן על הארה זו.

17 דברי בקטע זה מבוססים במידה רבה על מאמרם של ד"ר יואל ולולסקי והרב ד"ר דוב ווינשטיין
"יעוץ רוחני ראשוני לצעיר דתי בעל דחפים הומוסקסואליים", אסיא נט-ס, אייר תשנ"ז עמודים 108-
115

18 ספרא פרשת קדושים, ט.